

3. Сорока Ю. Г. Активизация повседневного знания в аудитории в процессе преподавания социологии: теоретико-методологические приёмы // Социология в аудитории: искусство преподавания. Харьков : Изд. центр ХНУ им. В. Н. Каразина, 2003. С. 95–113.

4. Бар Р., Таг Д. От преподавания к учению: новая парадигма высшего образования // Социология в аудитории: искусство преподавания. Харьков : Изд. центр ХНУ им. В. Н. Каразина, 2003. С. 14–39.

Отримано 02.03.2018

УДК 159.9

Олена Петрівна ХОХЛІНА,

професор кафедри юридичної психології

Національної академії внутрішніх справ (м. Київ),

доктор психологічних наук, професор

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ У КОНТЕКСТІ ОСОБИСТІСНОГО ПІДХОДУ

Наводяться теоретичні засади формування професійно значущих якостей у майбутніх правоохоронців у контексті особистісного підходу у психології та педагогіці. Можливості становлення професіонала розглядаються на основі визначення концептуального уявлення про особистість.

Правоохоронна діяльність – це соціальна діяльність, яка здійснюється у сфері права. Її специфіка – щонайперше у вимогах соціальності, законності, моральності. Підготовка майбутніх правоохоронців здійснюється відповідно до системи професійних якостей, необхідних для ефективного виконання такої діяльності. Продуктивним для розв’язання такого завдання є використання не лише діяльнісного, а й особистісного методологічного підходу, відповідно до якого, формування кожної психічної властивості має здійснюватися у контексті особистості в цілому. У розвитку людини потрібно виходити з того, що вона є особистістю, яка характеризується цілісністю, унікальністю, неповторністю.

Зазначається, що особистісний підхід як методологічний інструментарій складається з: концептуального уявлення про особистість, комплексної психодіагностики якостей особистості, концептуальної інтерпретації отримуваних при цьому даних, комплексу методів цілісного, всебічного розвитку якостей особистості, умов цілісної реалізації цих якостей у відповідних видах спільної діяльності та соціальної поведінки. Відповідно, особистісний підхід передбачає:

виявлення та розкриття можливостей людини; становлення у неї свідомості та самосвідомості, допомогу в усвідомленні себе як особистості, своїх можливостей; розвиток її особистості та психофізичних можливостей; сприяння особистісно значущим її самовизначенню, самореалізації та самоствердженню [1; 4]. Використання особистісного підходу у навчально-виховному процесі, спрямованого на підготовку майбутніх правоохоронців, потребує щонайперше визначення концептуального уявлення про особистість. Саме розуміння того, що є особистість, яка її структура, чим детерміновано її становлення, покладено в основу розуміння певних можливостей становлення професіонала.

Особистість – це саморегульоване системне утворення, яке складається з соціально значущих психічних властивостей, які забезпечують вибірковість відношень та регуляцію поведінки людини як поведінки суб'єкта активності [3–6]. Відповідно до того, що особистісні властивості – це: спрямованість, характер, здібності, темперамент (за А. Г. Ковальовим); підструктури спрямованості, досвіду, форм відображення, біологічно зумовлена підструктура (динамічна функціональна структура особистості) та здібності й характер як інтегративні властивості особистості (за К. К. Платоновим), які по-різному залежать від соціального та біологічного чинників [5], знаходимо професійно значущим якостям правоохоронця місце у структурі особистості, а це дає змогу визначити особливості їх формування у майбутніх фахівців [6].

Зокрема, найважливіші для правоохоронця якості пов'язані з його спрямованістю, яка найбільшою мірою піддається соціальним, і, насамперед, навчально-виховним впливам. Саме тут формуються цінності людини (у тому числі й професійні), які виявляються як в усвідомлених, так і неусвідомлених спонукх активності. Мотиваційна сфера, яка визначає спрямованість особистості, формується передусім завдяки усвідомленню особою потреб, включаючи й професійні, суспільно значущі. Провідним у становленні спрямованості особистості (її потреб, цінностей, життєвих цілей та планів, ідеалів, інтересів, світогляду, переконань та ін.) є найближче оточення, референтна для особи соціальна група. У зв'язку з цим особливі можливості щодо формування суспільно значущої мотивації діяльності, моральності, правосвідомості у курсантів містить навчально-виховний процес, соціально-психологічні умови їх функціонування.

Значною мірою від педагогічних впливів залежить і формування характеру (як оціненої відповідно до моральних норм особистості) та його рис, пов'язаних з моральністю та розвитком усіх сфер психіки –

пізнавальної, емоційної, вольової; пов'язаних зі ставленням до навколишнього світу – до себе, людей, діяльності, природи, речей, із виконанням діяльності – мотиваційні та інструментальні, які надають діяльності стилевих особливостей. Піддаються педагогічному впливові і якості, які визначають комунікативну компетентність, та організаторські здібності, оскільки їх формування можливе як у процесі навчання та виховання курсантів, так і під час спеціально організованої тренінгової роботи, спрямованої на опанування важливими для цього навичками. Закріплення та подальше використання таких навичок у практичній діяльності та спілкуванні є передумовою становлення похідних від них професійних якостей.

Менш залежними від педагогічних впливів, але які підлягають вправленню, є особливості окремих психічних процесів – як пізнавальних, так і емоційно-вольових. Найменше піддаються змінám біологічно зумовлені темпераментальні властивості, які визначаються особливостями нервової системи. Такі особливості є сталими, змінюються лише їх вияви у результаті тренування. Урахування цього факту є обов'язковим для визначення професійного шляху майбутнього правоохоронця. Якщо висуваються жорсткі професійні вимоги до особливостей нервової системи людини, то здійснюється професійний добір. Відсутність таких жорстких вимог уможливорює використання індивідуального підходу – індивідуалізації вимог до суб'єкта й способів його роботи (бо не можна однаково вимагати швидкого прийняття рішення чи виконання завдання від осіб з рухливою та інертною нервовою системою). Важливим напрямом збалансування діяльності та темпераментальних особливостей є становлення в особи індивідуального стилю діяльності (ІСД) – індивідуально-своєрідної системи способів діяльності, до якої людина постійно вдається (свідомо чи стихійно) для найліпшого врівноважування своєї типологічно зумовленої індивідуальності з предметними зовнішніми умовами діяльності. Найважливішими умовами формування ІСД є: поетапність формування; контроль за виконанням діяльності різними способами з метою відсіювання нерациональних (псевдостилів); формування позитивного ставлення до діяльності за умов. Коли ж говорять про корекцію ІСД, йдеться про усунення крайнощів, що негативно позначаються на діяльності, про формування способів виконання дій в оптимальних межах (відповідно до кривої Гауса), які забезпечують ефективну діяльність: в одних випадках особливості виконання діяльності обмежуються, в інших – «підтягуються» до певного рівня. Таким чином, урахування в організації людської діяльності індивідуального стилю містить певні резерви підвищення ефективності її виконання [2].

Розглядаючи значення концептуального уявлення про особистість для формування у майбутніх правоохоронців професійно значущих якостей, слід зазначити про важливість й інших етапів розгортання особистісного підходу, передусім необхідності виявлення наявних у курсантів професійно значущих якостей. Зазначимо, що вивчення професійних здібностей курсантів може здійснюватися і в природних для них умовах – на навчальних заняттях та у громадській роботі. Причём враховується не лише те, як вони навчаються, а й за рахунок яких якостей досягають позитивних результатів (завдяки інтелекту, професійному досвіду, наполегливості, самоорганізації та ін.). Важливим є сприяння усвідомленню ними своїх властивостей, формуванню у них самосвідомості та здатності до саморозвитку, орієнтуючись на повноту характеристик професійної діяльності та вимоги до її суб'єкта.

Список бібліографічних посилань

1. Рибалка В. В. Методологічні питання наукової психології. Київ : Ніка-Центр, 2003. 204 с.
2. Хохліна О. П. Становлення індивідуального стилю цілеспрямованої активності як умова успішного функціонування суб'єкта в екстремальних ситуаціях. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2013. Вип. 14, ч. II. С. 391–399.
3. Хохліна О. П. До проблеми змісту базових категорій психології. *Юридична психологія*. 2017. № 1. С. 21–34.
4. Хохліна О. П. Методологічні й теоретичні основи психології : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. 232 с.
5. Хохліна О. П. Проблема структури особистості у психології. *Юридична психологія*. 2016. № 2. С. 20–31.
6. Хохліна О. П. Психологічні засади формування професійно-значущих якостей у майбутніх правоохоронців. *Юридична психологія та педагогіка*. 2013. № 2. С. 3–21.

Отримано 18.02.2018

